

УДК 373.2(477.87)"1919/1938"
DOI: 10.24144/2524-0609.2021.49.145-150

Петечук Аріадна
випускниця аспірантури
кафедра педагогіки та педагогіки вищої школи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м.Ужгород, Україна
arina333551@gmail.com
http://orcid.org/0000-0002-0171-2582

ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКАРПАТТЯ В 1919-1938 РОКАХ

Анотація. Перехід освіти від традиційної до особистісно орієнтованої моделі, упровадження Державного стандарту дошкільної освіти передбачають підготовку вихователів до роботи в умовах нових соціальних викликів, в тому числі, в умовах полікультурності, культурного розмаїття, білінгвальної освіти. Мета статті полягала у здійсненні аналізу історико-культурного досвіду організації дошкільної освіти у полікультурному середовищі Закарпаття у період між двома світовими війнами (1919-1938 р. р.). Досягнення мети передбачало застосування різних методів дослідження: загальнонаукових (аналізу, синтезу, індукції, дедукції, узагальнення, систематизації, класифікації), які використовувались для обробки архівних джерел, науково-педагогічної літератури та виокремлення головних ознак для характеристики процесу організації дошкільної освіти в досліджуваній період, подання статистичних даних для наочного представлення полікультурності освітнього середовища дошкільця Закарпаття в період перебування його в складі Чехословаччини; пошуково-бібліографічний, який використовувався у вивченні та інтерпретації матеріалів архівних та бібліотечних фондів, каталогів, описів, видань; системно-історичний – для розгляду історико-культурних передумов формування теоретичних засад розвитку дошкільної освіти Закарпаття; історико-порівняльний – для зіставлення змісту, форм, методів організації дошкільної освіти досліджуваного періоду із організаційно-діяльнісним етапом реалізації цілей і завдань дошкільної освіти в сучасних умовах їх модернізації у європейському контексті; інтерпретаційний – для визначення потенційних можливостей використання цінних надбань аналізованого досвіду організації дошкільної освіти у визначений історико-культурний період в сучасних умовах. Результати вивчення досвіду організації дошкільної освіти на Закарпатті в чехословацький період дають змогу окреслити коло ідей, які можуть бути реалізовані в системі полікультурного освітнього середовища сучасних дошкільних закладів.

Ключові слова: дошкільна освіта; полікультурне середовище; «Підкарпатська Русь»; історико-культурний досвід організації.

Вступ. Потреба у модернізації змісту сучасної дошкільної освіти передбачає його вдосконалення, зміни відповідно до вимог часу, не зачіпаючи основ, сталих і таких, що виправдали себе, положень, збагативши їх новими, прогресивними ідеями, пов'язаними з використанням історичного досвіду організації дошкільної освіти на Закарпатті у 20-30-х роках ХХ століття.

Разом з тим, інтеграційні процеси, які є відповіддю на виклики глобалізованого світу, а також прагнення України й інших країн інтегруватися в світовий і європейський соціально-культурний і освітній простір, зберігши при цьому національну своєрідність передбачають розробку ідей полікультурної освіти, для якої неприйнятні шовінізм, расизм, етнічний егоїзм, і водночас сповідується відкритість у ставленні до інших народів і культур, яке пропагує виховання у дусі миру і взаєморозуміння.

Власне це і актуалізує дослідження проблеми організації освіти у історико-культурному контексті, активізує дискурс з питань її подальшого розвитку, тим більше, що сьогодні йдеться про європейський вектор розвитку: тогочасне Закарпаття, входячи на правах автономії до складу демократичної Чехословаччини, було складовим елементом Європи.

В цьому контексті досвід розбудови демократичного суспільства на теренах Закарпаття у міжвоєнний період (період перебування Закарпаття в складі Чехословаччини (1919-1938 р. р.) є дуже знаковим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз праць у галузі освіти свідчить, що науковці виявляють інтерес як до історико-педагогічної тематики, так і до сучасної. Проблема розвитку дошкільної освіти в Україні порушена в дослідженнях науков-

ців, які розробляли концептуальні положення української національної дошкільної освіти (А.Богущ, Т.Поніманська, С.Попиченко); розкривали історико-педагогічний розвиток дошкільної освіти та його зміст, зокрема: становлення та розвиток українського суспільного дошкільного виховання в Східній Галичині (1869-1939 рр.) (З.Нагачевська); становлення та розвиток професійної підготовки фахівців з дошкільного виховання в Україні (кінець ХІХ – початок ХХ століття) (Т.Слободянюк); становлення та розвиток вітчизняної дошкільної педагогіки як науки (1960 р. – початок ХХІ століття) (С.Саяпіна); еволюцію змісту дошкільної освіти у другій половині ХХ століття (Т.Степанова); становлення і розвиток дошкільної педагогічної освіти в Україні (1905-1941) (І.Улюкаєва); нові підходи до організації методичного забезпечення педагогічного процесу в ДНЗ у руслі європейських освітніх інновацій (Н.Лисенко) тощо.

Окремий пласт у сфері історико-культурних наукових досліджень з педагогіки займає Закарпаття міжвоєнного періоду. Привертають увагу дослідження про: початкові школи Закарпаття в системних освітніх трансформаціях другої половини ХІХ – початку ХХІ століття (О.Фізеши); становлення і розвиток суспільного дошкільного виховання в Закарпатті (1836-1918 рр.) (Г.Рего); організацію навчально-методичної роботи з учителями у системі освіти Закарпаття (1919 – 1938 рр.), в тому числі дошкільної (І.Розман).

У вересні 1919 року територія Закарпаття була включена до складу Чехословаччини, а 16 листопада 1919 року постановою Генерального Уставу за автономією була закріплена назва «Підкарпатська Русь». У цей період створилися нові умови для розвитку

освіти, культури рисинів-українців, чехів, німців, словаків, угорців, румун та інших національностей, що проживали на території краю.

Невирішена раніше частина загальної проблеми Вивчення досвіду організації дошкільної освіти у полікультурному середовищі Закарпаття міжвоєнного періоду залишалось поза увагою дослідників.

Мета статті полягала у здійсненні аналізу історико-культурного досвіду організації дошкільної освіти у полікультурному середовищі Закарпаття у період між двома світовими війнами (1919-1938 р.р.).

Досягнення мети передбачало застосування різних методів дослідження: загальнонаукових (аналізу, синтезу, індукції, дедукції, узагальнення, систематизації, класифікації), які використовувались для обробки архівних джерел, науково-педагогічної літератури та виокремлення головних ознак для характеристики процесу організації дошкільної освіти в досліджуваній період, подання статистичних даних для наочного представлення полікультурності освітнього середовища дошкільця Закарпаття в період перебування його в складі Чехословаччини; пошуково-бібліографічний, який використовувався у вивченні та інтерпретації матеріалів архівних та бібліотечних фондів, каталогів, описів, видань; системно-історичний – для розгляду історико-культурних передумов формування теоретичних засад розвитку дошкільної освіти Закарпаття; історико-порівняльний – для зіставлення змісту, форм, методів організації дошкільної освіти досліджуваного періоду із організаційно-діяльним етапом реалізації цілей і завдань дошкільної освіти в сучасних умовах їх модернізації у європейському контексті; інтерпретаційний – для визначення потенційних можливостей використання цінних надбань аналізованого досвіду організації дошкільної освіти у визначеній історико-культурний період в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Сен-Жерменського мирного договору між Австрією та Чехословацькою Республікою від 19 вересня 1919 р., виникла автономна територіально-адміністративна одиниця міжвоєнної чехословацької держави – Підкарпатська Русь. Життєдіяльність новоствореної автономії забезпечувалась завдяки створеній адміністрації – Цивільній управі Підкарпатської Русі. Із 1920 року, коли було прийнято Конституцію ЧСР для дієвого адміністрування Підкарпатської Русі були введені посади губернатора та віце-губернатора краю, найвищим законодавчим органом було визначено Сойм, місцеве населення мало представництво у парламенті республіки.

Освіта та шкільництва розвивалися за управління Міністерства шкільництва та народної освіти в Празі, а також шкільного реферату в Ужгороді, комісії, які створювалися тимчасовими окружними комітетами у міських управліннях Ужгорода й Мукачева. Конституційні норми в галузі освіти дотримувались із урахуванням рішень Сойму в управлінні розбудовою краю, в тому числі і вирішенням проблем культури, освіти, мови, релігії у Підкарпатській Русі. Упродовж 1919 – 1920 рр. чехословацьким урядом було проведено адміністративну реформу в краї. Територія Чехословаччини була поділена на чотири шкільні округи, які очолювали окружні уряди, або, яку ще інакше їх називали, шкільними рефератами. Демократизм республіканської влади проявлявся у поєднанні центрального, регіонального та місцевого управління освітою із громадським самоврядуванням. Справами шкільництва займалося Міністерство шкільництва і народної освіти, в підпорядкуванні якого знаходились окружні шкільні

уряди. Навчальними закладами Підкарпатської Русі керував Реферат шкіл і народної освіти в Ужгороді (Краєвий шкільний реферат). При ньому діяв консультативний орган – шкільна рада, до складу якої входили заможні громадяни [13]. Шкільна політика проводилась Чеським урядом послідовно, забезпечувались сприятливі умови для культурно-освітнього розвитку краю. Впорядкування у справах шкільництва за цілеспрямованого керівництва далось взнаки дуже скоро, після нетривалої невизначеності відчутним стало упорядкування шкільництва.

Нормативно-правове врегулювання питань освітньої політики і шкільництва гарантувало захист демократичних прав і свобод, таких як свобода совісті та віросповідання, право національних меншин здобувати освіту на рідній мові у публічних школах (при обов'язковому вивченні державної мови), які гарантувались «Конституційною грамотою» (Конституція ЧСР) від 19 лютого 1920 р. Законодавчим підґрунтям для реорганізації усіх освітніх ланок та уніфікації навчання в них стало прийняття законодавчих актів: «Про національні школи і приватні навчально-виховні заклади» (від 3 квітня 1919 р.), «Про службу присягу учителів початкових та горожанських шкіл» (від 12 лютого 1920 р.), «Про принципи права мови у Чехословацькій республіці» (від 20 лютого 1920 р.), «Малый шкільний закон» (від 13 липня 1922 р.), «Про впорядкування зарплатних і деяких службових відносин державних службовців» (від 24 червня 1926 р.), «Учительського закону» (від 24 липня 1926 р.) та інші [13].

Полікультурне освітнє середовище Підкарпатської Русі відображають статистичні дані, які показують, що на початку 1920 р. у Підкарпатській Русі було 83 школи з угорською мовою навчання, 22 – чеською, 7 – німецькою і 4 – румунською, а також 33 школи – з двома мовами навчання. У 22 школах існували паралельні класи, в яких викладали мовами національних меншин. Серед початкових шкіл нараховувалося 211 державних, 16 – обцинних та 248 – парафіяльних, у тому числі 119 – греко-католицьких, 25 – римо-католицьких, 30 – євангельських і реформатської церкви, 2 – єврейські, у яких 867 учителів навчали 62428 дітей [2, с. 44].

Велике значення для створення системи освіти в краї мало прийняття так званого «Малого шкільного закону» (1922). Наслідком цього стало обов'язковим 8-річне навчання, був започаткований процес вдосконалення навчальних планів, впорядкування початкової ланки освіти за прогресивним західноєвропейським зразком.

У результаті проведення численних реформ система освіти Підкарпатської Русі була оновлена і приведена у системний порядок: дошкільна освіта або материнська школа охоплювала вік дитини від 3 до 6 років; початкова школа – від 6 до 10 – 11 років; горожанська школа – від 10 – 11 до 14 років; навчання на курсах при горожанських школах – від 14 до 15 років. Повної середньої освіти можна було досягти після закінчення гімназії [2, с.58].

Зауважимо, що незважаючи на динамічний розвиток освіти і шкільництва, все ж відмічаємо меншу частку матеріалів для аналізу про дошкільну освіту, аніж про інші освітні ланки. Деяку інформацію про дошкільну освіту дізнаємось із матеріалів про підготовку фахівців для різних освітніх ланок, в тому числі і дошкільної. Окрім того, із аналізу статистичних даних стало зрозуміло, що дитячі садочки не припиняли своєї діяльності впродовж великого проміжку часу, в тому числі вони продовжували свою діяльність і в Чехословацький період. Інша справа, що до-

шкільна освіта менше представлена у періодиці того часу, саме з цієї причини складається враження про її неефективну діяльність.

Разом з тим, аналізуючи організаційні засади дошкільної освіти досліджуваного періоду, виокремлюємо такі її складові: стан розробки теоретичних засад дитинства як основи для організації діяльності закладів дошкільної освіти; форми, методи, засоби і технології взаємодії вихователя і вихованців; приміщення дошкільної освіти, їх стан та приналежність (приватні і державні «захоронки»); стан підготовки вихователів для закладів дошкільної освіти.

Стосовно теоретичних засад, то у досліджуваній період були відомі погляди на дитинство представників англійських матеріалістів XVII століття Ф. Бекона та Т. Гоббса, які виступали проти схоластичної, відірваної від життя системи освіти; Я. Коменського, чеського педагога-гуманіста, засновника нової прогресивної педагогічної системи, в якій: дитина – частина природи, живий образ Бога, тому навчатися і виховуватися вона повинна у відповідності з принципом природовідповідності; період дитинства дуже значимий у житті людини; виховання необхідно починати у ранньому дитинстві, і виховувати природні, вікові, психологічні особливості дитини; наявна (створена ним) чітка періодизація

дитинства; Г.Лейбніца, німецького вченого, математика, філософа-ідеаліста, у вченні якого дитина – соціальна монада, малий всесвіт, на якому відбивається все оточення, бо вона народилася, щоб стати членом громадянства; французького філософа-матеріаліста, просвітителя, письменника Д. Дідро, який визнавав наявність природних здібностей у дитини; завдання виховання вбачав у розвитку того, чим наділила природа дитину; обов'язком вихователя вважав вивчення природних задатків вихованців та їх подальшого розвитку тощо. Відомими на той час були філософські і педагогічні системи стосовно ідеї дитинства вітчизняних і зарубіжних педагогів XIX ст., таких як Л.М.Толстой, С.Т.Шацький, Я.Корчак, Ж.Піаже, М.Монтессорі, а також закарпатського педагога-просвітника О.Духновича. Надзвичайно багато у справі розбудови освіти Закарпаття в окреслений період було зроблено А. Волошином. Теоретико-методологічні засади проблеми дитинства ґрунтувались на гуманістичних та демократичних цінностях (в сучасному прочитанні, європейських).

Уявлення про організаційні засади освітнього процесу в дошкільному закладі отримуємо із архівних джерел, які дозволили відстежити статистику наповнюваності дитячих садків [7]. Для прикладу наводимо статистику по Ужгородському округу (див. табл 1).

Таблиця 1.

Статистичні дані про наповнюваність заборон (дитячих садків, ясельних груп) по Ужгородському округу станом на 31 грудня 1922 року

	Інспекторський уряд	Загальна к-сть дітей			Національність					Віросповідання					Вікові групи		
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1	Ужгородський																
1	Дравці	13	22	35		32			3		32		3			17	18
2	Радванка	18	13	31	2	15	19			16	14		1		4	24	3
3	Ужгород, пл.Масарика	29	55	84		15	1		68		15	1	68		1	10	72
4	Ужгород, ул.Телека	25	24	49	2				38	1	9		38	1	24	18	8
5	Державна руська	85	114	199	4	71	14		109	17	70	1	110	1	29	67	101
6	Ужгород, пл. Другета	15	18	33	20	23	2		9	20	2		11		3	8	22
7	Державна словацька	54	47	101	44		23		23	51	23		9		3	48	50
8	Ужгород, Марія, дом	23	33	56	1		54			38	14					10	46
9	Ужгород, Гізелла дом	23	24	47	2		43		2	32	10		2			18	29
10	Церковна мадярська	46	57	103	3		17		2	70	24		2			28	75
11	Разом держ.	139	161	300	48	94	24	1	132	68	93	4	133	1	32	115	151
12	Разом церк.	46	57	103	3	1	97		2	70	24	4	2	1		28	75
13	Весь Ужгород. округ	185	218	403	51	95	121	1	134	138	117	8	135	1	32	143	226
14	Весь Середн. округ	22	28	50	23	2	5		20	27	2	1	20	1		27	23
15	Разом	207	246	453	74	97	126	1	154	165	119	9	155	1	32	170	249

- 1 – хлопці
- 2 – дівчата
- 3 – разом
- 4 – чехи
- 5 – русини/українці
- 6 – мадяри
- 7 – німці
- 8 – євреї
- 9 – римо-католики
- 10 – греко-католики
- 11 – реформати
- 12 – іудеї
- 13 – православні
- 14 – діти віком від 1,5-3 років
- 15 – діти віком від 3-4 років
- 16 – діти віком від 4-6 років

В таблиці відображено дані про різновиди дошкільних закладів: державні (руські, словацькі), церковні (руські, мадярські), приватні (білінгвальні, це домашні садочки «Марія» і «Гізелла», які діяли в Ужгороді). В таблиці також відображено дані про національність дітей, віросповідання, вікові групи. Із справи за номером 130 архівного фонду дізнаємося про відкриття єврейським товариством «Гарбут» дитячого садку на площі Масарика в Ужгороді [6].

Аналіз архівних фондів дав змогу отримати уявлення про зміст роботи вихователок з дітьми. Так із справи № 556 (Журнал обліку дітей, записаних до дитячого садка у Вишні Верецькі за 1926/1927 навчальний рік) дізнаємося про зміст діяльності захоронниці цього закладу Анни Тимковичової [9].

Аналіз «Класової книги», яку вела вихователька, дає підстави для висновку про різноманітність форм і методів, які використовувались у дитячих садочках: бесіди, розмови, читання і обговорювання казок, вивчення на пам'ять, спів, ручні роботи (малювання, ліплення з глини, робота аплікаціями), танці, гімнастичні вправи, рухливі і спокійні ігри, забави тощо.

Організацію фахової підготовки вихователок («захоронительок») можна простежити через їх участь у педагогічних організаціях, гуртках та громадських організаціях.

Мета створення «Карпаторуського учительського союзу» полягала у об'єднанні всіх вчителів Підкарпатської Русі для вирішення освітніх проблем [13]. Пізніше він був реорганізований в «Учи-

тельське товариство Підкарпатської Русі», головою був обраний активний дописувач педагогічної періодики М. Полянський (Мукачево, 1920). Зазначимо, що впродовж 1924-1925 років було створено кілька товариств педагогічного спрямування, а саме: «Учительське товариство», «Товариство учительства горожанських шкіл Підкарпатської Русі», «Педагогічне товариство Підкарпатської Русі», «Союз учителів і професорів соціальних демократів на Підкарпатській Русі» (мукачево, 1925 р.) [1, с.34-35]. Багато спілок учителів було організовано за ознакою національної приналежності – наприклад, Спілка чехословацьких учителів (1926), «Товариство мадярських учителів Підкарпатської Русі» (1928), «Союз жидовських шкіл в Мукачеві» тощо. У 1929 р. зародилося «Народовецьке учительське товариство», 1930 р. – «Учительська Громада» [2, с.78–80]. Підкарпатські педагоги мали можливість ставати членами спілок, які мали філіали у Підкарпатській Русі, таких як «Школьна матка» [11].

Аналізуючи статут товариства «Школьна матка русинов», яке було засноване у 1926 році, Г. Шикітка показує еволюцію цільової програми діяльності товариства. У 1931 році уточнення цілей діяльності товариства було наступним: «Цілі товариство досягає тим, що засновує руські (малоруські, українські) школи, паралельки, класи, курси, інтернати, дешеві кухні, дитячі садки, захоронки...» [16, с.113].

Викликають у контексті нашого дослідження інтерес також матеріали, в яких згадується про діяльність інших педагогічних товариств. Йдеться про відділення державних фахових учительських товариств. Так, «учительки ж'яночих ручних работ» мали представництво, головою якого була вчителька праці із В. Березного Ц. Таборська при моравському товаристві. «Центральна шкільна матка» також мала відділення в Ужгороді (голова верхньої фінансової ради – др. Дубовий). Окрім того, вихователі дошкільних навчальних закладів у 1926 році заснували товариство під назвою «Організація учительок матерських шкёл Пóдкарп. Русі», головою якого була вчителька Гейзларова. Вчителі церковних шкіл були об'єднані в «Союз учительов церковных шкёл» [17, с.34–35].

Велику роль у самопідготовці педагогів відігравали бібліотечні фонди, які у досліджуваній період цілеспрямовано наповнювалися літературою навчально-методичного характеру. Так, наприклад, учительські бібліотеки Ужгородської округи поповнилися методичними виданнями, серед яких: «Нова школа соціального виховання», «Теорія і практика соціального виховання» (С. Русова.), «Метод наукової педагогіки» (М. Монтессорі), «Активно-трудова метод обучения» (П. Афанасьєв), «Дети – работники будущего» (С. Шацький) тощо. Вчителям висловлено прохання подавати свої рекомендації щодо поповнення бібліотеки фаховою літературою [12, с.67–69].

Не менш змістовними були «студійні подорожі». Вони збагачували педагогів не лише новим досвідом професійної діяльності, а й давали можливість доторкнутись до культурно-історичних пам'яток, познайомитися із традиціями і звичаями інших народів. За спогадами учасників студійної подорожі до Чехії відмічалось, що крім вивчення досвіду роботи навчальних закладів, вони відвідували музеї у Празі та «в Бернѣ психологичный институт при

университетѣ» [15, с. 87]. Керівник горожанської школи із міста Мукачево М. Григаший у часописі «Учитель» описує співпрацю празьких педагогічних інститутів та навчальних закладів, які спільно займаються вихованням дитини від народження до закінчення школи. Далі автор подає систему роботи дошкільних навчальних закладів «матерських шкіл», де з вихованцями віком від одного тижня до шести років займаються досвідчені педагоги. Народні та горожанські школи столиці у більшості випадків містяться в одному приміщенні і мають спільні плани та програми навчально-виховної роботи з учнями. Відвідували освітяни Підкарпатської Русі й школи для дітей із особливими потребами, де їх не лише навчають, а й лікують за допомогою різноманітних гімнастичних вправ та масажів. А найбільшого успіху вчителі досягають реабілітуючи вихованців за допомогою різноманітних робіт: «кошелки плетуть, деревлянь роботи кончат, стѣны малюють» [3, с.41–46].

Зростанню фахової майстерності вихователів закладів дошкільної освіти сприяла участь у педагогічних гуртках. Шкільний Реферат Цивільної управи сприяв поширенню досвіду роботи педагогічних гуртків на всій території Підкарпатської Русі [10]. Мета діяльності педагогічних гуртків полягала у набутті досвіду вирішення проблем у професійній діяльності, вирішенні методично-організаційних питань, обговоренні дискусійних проблем та педагогічних новин, інформація про які оприлюднювалась у тогочасній періодиці, ознайомленні із передовим педагогічним досвідом, який втілювався у європейських освітніх закладах [14, с.151].

Не менш важливими для професійного зростання були педагогічні конференції [4; 5], з'їзди [8], участь у організації виставок, втому числі виставок дитячих робіт.

Отже організація фахової підготовки вихователюк закладів дошкільної освіти здійснювалась через самоосвіту, курсове навчання, педагогічні гуртки, студійні подорожі до Чехії, участь у роботі педагогічних конференцій, учительських з'їздів, а також участь у педагогічних товариствах

Висновки та перспективи подальших досліджень. За результатами проведеного аналізу організації дошкільної освіти на Закарпатті в період між двома світовими війнами можемо зробити наступні висновки: дошкільна освіта окресленого періоду майже не вивчене явище, оскільки менше представлене у тогочасній періодиці, а архівні фонди в основному неопрацьовані і не досліджені; стан розвитку наукової думки про дошкільля у досліджуваній період вирізняється палітрою новаторських ідей, які сьогодні розглядаються як гуманістичні, особистісно-орієнтовані, проєвропейські; організація діяльності закладів дошкільної освіти вирізнялася розмаїтістю форм, методів, засобів та носила полікультурний характер; фахова підготовка вихователюк закладів дошкільної освіти (захоронителюк) передбачала участь у організаціях, товариствах, гуртках, студійних подорожах, самоосвітню діяльність у бібліотеках. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у ґрунтовнішому аналізі архівних матеріалів з метою вивчення досвіду навчання, виховання і розвитку дітей у полікультурному середовищі закладів дошкільної освіти Підкарпатської Русі.

Список використаної літератури

1. Волошин А. *Бесіда голови Педагогічного товариства на II загальному з'їзді. Педагогічні твори.* Ужгород: ВАТ «Видавництво «Закарпаття», 2007. С.34–37.

2. Гомоннай В.В., Росул В.В., Ходанич П.М. *Педагогічна освіта на Закарпатті*. Ужгород: Видавництво «Гражда», 2003. 112 с.
3. Григашій М. Культурна Прага. *Учитель*. 1921. Річник II. Число 3. С.41–46.
4. ДАЗО (Державний архів Закарпатської області), Ф. 28 (Реферат освіти Підкарпатської Русі, м. Ужгород, 1921 – 1928 рр.), Оп. 2, Спр. 343 (Протоколи пленарного засідання Крайової вчительської конференції в Ужгороді й окружних вчительських конференцій; тексти доповідей). 181 арк.
5. ДАЗО, Ф. 28 (Реферат освіти Підкарпатської Русі, м. Ужгород, 1929 – 1932 рр.), Оп. 2, Спр. 1411 (Протоколи учительських конференцій, які відбулися в 1929 – 1930 роках, 1929 – 1932 рр.). 46 арк.
6. ДАЗО, Ф.28. (Реферат освіти Підкарпатської Русі в Ужгороді 31.III.1922 – 5.III.1923). Оп.5. Спр. 130. (Справа про відкриття єврейським товариством «Тарбут» дитячого садку на площі Масарика в Ужгороді). 21 арк.
7. ДАЗО, Ф.28. (Реферат освіти Підкарпатської Русі в Ужгороді 8.VI.1922 – 10.I.1923). Оп.5. Спр. 136 (Відомості про відвідування дитми школи та дитячих садків та переписка з цього питання). 84 арк.
8. ДАЗО, Ф. 28 (Реферат освіти Підкарпатської Русі, м. Ужгород, 1925 – 1927 рр.), Оп.5, Спр.523 (Справа про проведення з'їзду вчителів Підкарпатської Русі). 58 арк.
9. ДАЗО, Ф. 28 (Реферат освіти Підкарпатської Русі, м. Ужгород, 15.VI.1927 – 26.I.1928 рр.), Оп. 5, Спр. 556 (Журнал обліку дітей, записаних до дитячого садку у Вишні Верецькі та переписка про фінансування дитячого садку). 58 арк.
10. ДАЗО, Ф. 28. (Реферат освіти Підкарпатської Русі, м. Ужгород, 1924 рік.). Оп. 9. Спр. 21 (Циркуляр Хустського шкільного інспектора про роботу педагогічних гуртків 1924 року). 6 арк.
11. ДАЗО. Ф. 1040. Списки членів товариства, заяви про вступ до товариства (7.04.1927 р. – 22.07.1932 р.). Оп. 1; Спр. 8; Товариство «Шкільна Матка Русинів» Чехословацької республіки, м.Ужгород. Арк. 1–24.
12. Пешина Й. Досвід педагогічних гуртків. *Учитель*. 1932. Річник XII. Чис. 3. С.196–198.
13. Розман І.І. *Організація навчально-методичної роботи з учителями у системі шкільної освіти Закарпаття (1919 – 1938 рр.)*. Дис. ... к. пед. наук. Ужгород, 2016. 242 с.
14. Світлик П. О діяльності педагогічних кружків. *Учитель*. 1930. Річник XI – XII. Чис. 7–10. С.151–154.
15. Студійна дорога до Чехії. *Учитель*. 1922. Річник VI. Ч. н.з. С.22–24.
16. Шикітка Г.М. *Освітньо-просвітницька діяльність крайових педагогічних товариств Закарпаття (1919–1944 рр.)*. Дис. ... канд пед наук: 13.00.01 Ужгород, 2017. 237 с.
17. Якеш А., Шимек Й. Шкільництво на Подк. Русі. *Учитель*. 1930. Річник XI. Чис. 3–4. С.29–47.

References

1. Voloshyn, A. (2007). Besida holovy Pedahohichnoho tovarystva na II zahalnomu zizdi. Pedahohichni tvory [Conversation of the chairman of the Pedagogical Society at the II General Congress. Pedagogical works]. VAT «Vydavnytstvo «Zakarpattia». [in Ukrainian].
2. Homonnai, V.V., Rosul, V.V., & Khodanych, P.M., (2003). Pedahohichna osvita na Zakarpatti [Pedagogical education in Transcarpathia]. Grazhda. [in Ukrainian].
3. Hryhshii, M. (1921). Kulturna Praha [Cultural Prague]. *Uchytel*, II (3). 41–46. [in Ukrainian].
4. DAZO (Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti), F.28 (Referat osvity Pidkarpatskoi Rusi, m. Uzhhorod, 1921 – 1928 rr.), Op.2, Spr.343 (Protokoly plenarnoho zasidannia Kraiovoi vchytelskoi konferentsii v Uzhhorodi y okruznykh vchytelskykh konferentsii; teksty dopovidei) [State Archives of the Transcarpathian region, F.28 (Abstract of Education of Subcarpathian Rus, Uzhhorod, 1921–1928), Op.2, Ref.343 (Minutes of the plenary session of the National Teachers' Conference in Uzhhorod and district teachers' conferences; texts of reports)]. [in Ukrainian].
5. DAZO, F.28 (Referat osvity Pidkarpatskoi Rusi, m. Uzhhorod, 1929 – 1932 rr.), Op.2, Spr.1411 (Protokoly uchytelskykh konferentsii, yaki vidbulysia v 1929 – 1930 rokakh, 1929 – 1932 rr.) [State Archives of the Transcarpathian region, F.28 (Abstract of education of Subcarpathian Rus, Uzhhorod, 1929 – 1932), Op.2, Ref.1411 (Minutes of teachers' conferences, which took place in 1929 – 1930, 1929 – 1932)]. [in Ukrainian].
6. DAZO, F.28. (Referat osvity Pidkarpatskoi Rusi v Uzhhorodi 31.III.1922 – 5.III.1923). Op.5. Spr. 130. (Sprava pro vidkryttia yevreiskym tovarystvom «Tarbut» dytiachoho sadku na ploshchi Masaryka v Uzhhorodi) [State Archives of the Transcarpathian region, F.28. (Abstract of the education of Subcarpathian Rus in Uzhgorod 31.III.1922 – 5.III.1923). Op.5. Ref.130. (The case of the opening of a kindergarten by the Jewish society «Tarbut» on Masaryk Square in Uzhgorod)]. [in Ukrainian].
7. DAZO, F.28. (Referat osvity Pidkarpatskoi Rusi v Uzhhorodi 8.VI.1922 – 10.I.1923). Op.5. Spr.136 (Vidomosti pro vidviduvannia ditmy shkoly ta dytiachykh sadkiv ta perepyska z tsoho pytannia) [State Archives of the Transcarpathian region, F.28. (Abstract of education of Subcarpathian Rus in Uzhgorod 8.VI.1922 – 10.I.1923). Op.5. Ref.136 (Information on children's attendance at school and kindergartens and correspondence on this issue)]. [in Ukrainian].
8. DAZO, F.28 (Referat osvity Pidkarpatskoi Rusi, m. Uzhhorod, 1925 – 1927 rr.), Op. 5, Spr. 523 (Sprava pro provedennia zizdu vchyteliv Pidkarpatskoi Rusi) [State Archives of the Transcarpathian region, F.28 (Abstract of education of Subcarpathian Rus, Uzhgorod, 1925 – 1927), Op.5, Ref.523 (The case of the Congress of Teachers of Subcarpathian Rus)]. [in Ukrainian].
9. DAZO, F.28 (Referat osvity Pidkarpatskoi Rusi, m. Uzhhorod, 15.VI.1927 – 26.I.1928 rr.), Op.5, Spr.556 (Zhurnal obliku ditei, zapysanykh do dytiachoho sadku u Vyshni Veretsky ta perepyska pro finansuvannia dytiachoho sadku) [State Archives of the Transcarpathian region, F.28 (Abstract of education of Subcarpathian Rus, Uzhgorod, 15.VI.1927 – 26.I.1928), Op.5, Ref.556 (Journal of registration of children enrolled in kindergarten in Vyshnya Veretsky and correspondence on the financing of kindergarten)]. [in Ukrainian].
10. DAZO, F.28. (Referat osvity Pidkarpatskoi Rusi, m. Uzhhorod, 1924 rik.). Op.9. Spr.21 (Tsyrkuliar Khustskoho shkylnoho inspektora pro robotu pedahohichnykh hurtkiv 1924 roku) [State Archives of the Transcarpathian region, F.28. (Abstract of education of Subcarpathian Russia, Uzhgorod, 1924.). Op.9. Ref.21 (Circular of Khust school inspector on the work of pedagogical workshops in 1924)]. [in Ukrainian].
11. DAZO. F. 1040. Spysky chleniv tovarystva, zaiavy pro vstup do tovarystva (7.04.1927 r. – 22.07.1932 r.). Op. 1; Spr.8; Tovarystvo «Shkilna Matka Rusyniv» Chekhoslovatskoi respubliky, m. Uzhhorod. Ark. 1–24 [State Archives of the Transcarpathian region, F.1040. Lists of members of the society, applications for joining the society (April 7, 1927 – July 22, 1932). Op. 1; Ref. 8; Society «School Mother of Rusyns» of the Czechoslovak Republic, Uzhhorod. Arc.1–24]. [in Ukrainian].
12. Peshyna, Y. (1932). Dosvid pedahohichnykh hurtkiv [Experience of pedagogical workshops]. *Uchytel*, XII, 3, 196–198. [in Ukrainian].
13. Rozman, I.I., (2016). Orhanizatsiia navchalno-metodychnoi roboty z uchyteliamy u systemi shkylnoi osvity Zakarpattia (1919 – 1938 rr.) [Organization of educational and methodical work with teachers in the system of school education in Transcarpathia (1919 – 1938)] [Unpublished Candidate dissertation]. Drohobych State Pedagogical University. [in Ukrainian].
14. Svitlyk, P.O. (1930). Deiatelnosti pedahohichnykh kruzhykiv [On the activities of pedagogical circles]. *Uchytel*, XI – XII, 7–10, 151–154. [in Ukrainian].
15. Studiina doroha do Chekhii [Studio road to the Czech Republic] (1922). *Uchytel*, VI, 22–24. [in Ukrainian].
16. Shykittka, H.M. (2017). Osvitno-prosvitnytska diialnist kraiovykh pedahohichnykh tovarystv Zakarpattia (1919–1944 rr.) [Educational activity of regional pedagogical societies of Transcarpathia (1919–1944)]. [Unpublished Candidate dissertation].

Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. [in Ukrainian].
17.Iakesh, A., & Shymek, Y. (1930). Shkólnytstvo na Podk. Rusy [Schooling on Subcarpathian Rus]. *Uchytel*, 3–4, 29–47. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 17.10.2021 р.
Стаття прийнята до друку 20.10.2021 р.

Petechuk Ariadna
PhD Graduate Student
Department of Pedagogy and Higher School Pedagogy
State University «Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine

EXPERIENCE OF ORGANIZATION OF PRESCHOOL EDUCATION IN THE POLYCULTURAL ENVIRONMENT OF TRANSCARPATHIA IN 1919-1938

Abstract. The transition of education from the traditional to the personality-oriented model, the introduction of the State Standard of Preschool Education challenge the training of educators for the work in new social environment in conditions of multiculturalism, cultural diversity, bilingual education. The purpose of the article was to analyze the historical and cultural experience of the organization of preschool education in the multicultural environment of Transcarpathia in the period between the two world wars (1919–1938). Achieving the goal involved the application of various research methods: general scientific (analysis, synthesis, induction, deduction, generalization, systematization, classification), which were used to process archival sources, scientific and pedagogical literature and highlight the main features to characterize the process of preschool education in the study period. presentation of statistical data for a visual representation of the multicultural educational environment of preschool Transcarpathia being part of Czechoslovakia; search and bibliographic, used in the study for the interpretation of materials of archival and library collections, catalogs, descriptions, publications; system-historical – to consider the historical and cultural preconditions for the formation of theoretical foundations for the development of preschool education in Transcarpathia; historical-comparative – to compare the content, forms, methods of organization of preschool education of the studied period with the organizational and activity stage of realization of goals and objectives of preschool education in modern conditions of their modernization in the European context; interpretive – to determine the potential opportunities for the use of valuable assets of the analyzed experience of the organization of preschool education in a certain historical and cultural period in modern conditions. The results of study of experience of organizing preschool education in Transcarpathia in the Czechoslovak period make it possible to outline a range of ideas that can be implemented in the system of multicultural educational environment of modern preschool institutions.

Key words: preschool education; multicultural environment; «Subcarpathian Rus»; historical and cultural experience of the organization